

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2004. gada 11. oktobrī

Lietā Nr. 2004-02-0106

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Gunārs Kūtris, Romāns Apsītis, Aija Branta, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins un Andrejs Lapse,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 6. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. punktu un 28.¹ pantu,

pēc Valsts cilvēktiesību biroja pieteikuma

rakstveida procesā 2004. gada 21. septembrī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civillikuma 155. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā 4. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Bērna izcelšanās noteikšanu Latvijā regulē Civillikums. Sākotnēji tā pirmās daļas „Ģimenes tiesības” otrajā nodaļā „Vecāku un bērnu savstarpējās tiesības un pienākumi” bērna izcelšanās noteikšanu regulēja divas apakšnodaļas. Pirmā apakšnodaļa attiecās uz laulībā dzimušo bērnu izcelšanās noteikšanu, bet otrā – uz ārpuslaulībā dzimušo bērnu izcelšanās noteikšanu.

Civillikuma 154. pants paredzēja, ka ārīlaulībā dzimušu bērnu izcelšanās no tēva pamatojas uz paternitātes noteikšanu ar tās brīvprātīgu atzīšanu vai tiesas spriedumu.

2. Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) 2002. gada 12. decembrī pieņēma grozījumus Civillikumā. Šie grozījumi citastarp paredzēja arī atteikties no bērnu iedalīšanas laulībā dzimušajos un ārīlaulībā dzimušajos bērnos. Līdz ar to tika mainīta otrās nodaļas „Vecāku un bērnu savstarpējās tiesības un pienākumi” struktūra. Šobrīd normas par bērna izcelšanās noteikšanu ir apvienotas vienā apakšnodaļā. Civillikuma 154. pants noteic: ja bērna māte nesastāv laulībā vai tiesa atzinusi, ka bērns nav cēlies no viņa mātes vīra, bērna izcelšanās no tēva pamatojas uz paternitātes brīvprātīgu atzīšanu vai tās noteikšanu tiesas ceļā. Turklāt Civillikuma 155. pants tika papildināts ar sesto daļu, saskaņā ar kuru „bērna tēvs, kurš sastāv citā laulībā, pieteikumu paternitātes atzīšanai var iesniegt ar otra laulātā piekrišanu”.

3. 2003. gada 15. maijā Saeima ar likumu „Par Eiropas Konvenciju par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā” pieņēma un apstiprināja 1975. gada 15. oktobra Eiropas Konvenciju par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā (turpmāk – Konvencija). Latvijas Republikā tā ir spēkā kopš 2003. gada 2. oktobra. Konvencijas 4. pantā noteikts: „Labprātīga paternitātes noteikšana nav pārsūdzama, nedz apstrīdama, ja iekšējie likumi paredz šādas procedūras, izņemot gadījumus, kad persona, kas vēlas atzīt vai ir atzinusi bērnu, nav viņa bioloģiskais tēvs.”

4. **Pieteikuma iesniedzējs** – Valsts cilvēktiesību birojs – lūdz atzīt Civillikuma 155. panta sesto daļu „Bērna tēvs, kurš sastāv citā laulībā, pieteikumu paternitātes atzīšanai var iesniegt ar otra laulātā piekrišanu” (turpmāk – apstrīdētā norma) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes

(turpmāk – Satversme) 110. panta pirmajam teikumam, kā arī Konvencijas 4. pantam.

4.1. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Satversmes 110. panta pirmajā teikumā noteikto, proti, to, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību, ģimeni, vecāku un bērnu tiesības. Turklāt valsts pienākums aizsargāt bērnu tiesības ir precizēts Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta pirmajā daļā, kas noteic, ka „tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras”. Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka nav pieļaujams aizsargāt vienu cilvēku tiesības, pārkāpjot citu cilvēku tiesības, jo īpaši, kā tas ir šajā gadījumā, ja tiek pretnostatītas pilngadīgas personas mantiskās tiesības un bērna tiesības. Pat tad, ja vīrietim laulībā ir bērni, šos laulībā dzimušos bērnus nevarot aizsargāt vairāk kā tos bērnus, kuri nav dzimuši laulībā.

4.2. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma paredz bērna tēva – kas vēlas paternitāti noteikt brīvprātīgi un sastāv citā laulībā – laulātajai (turpmāk – laulātā) tiesības jebkāda iemesla dēļ celt iebildumus pret labprātīgu paternitātes atzīšanu. Tādējādi tā esot pretrunā ar Konvencijas 4. pantu, kas paredz, ka iebildumus pret labprātīgu paternitātes atzīšanu var celt vienīgi tad, ja persona, kas vēlas atzīt vai ir atzinusi bērnu, nav bērna bioloģiskais tēvs. No Konvencijas 4. panta arī izrietot, ka šis nosacījums attiecas gan uz iebildumiem, kas celti pirms paternitātes atzīšanas, gan arī uz iebildumiem, kas celti jau pēc paternitātes atzīšanas. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā norma nesamērīgi aizskar bērna tiesības.

5. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Saeima** – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā norma nav pretrunā ar Satversmes 110. panta pirmo teikumu un Konvencijas 4. pantu vairāku iemeslu dēļ.

5.1. Pirmkārt, Eiropas Padomes sniegtajā skaidrojumā par Konvencijas 4.pantu ir norādīts, ka šis pants saglabā iespēju pārsūdzēt vai apstrīdēt labprātīgu paternitātes atzīšanu, kad persona, kas vēlas atzīt vai ir atzinusi

bērnu, nav bērna bioloģiskais tēvs (sk. *Explanatory Report on the Convention on the Legal Status of Children Born out of Wedlock, Council of Europe, Art. 4*: <http://conventions.coe.int/treaty/EN/Reports>, aplūkots 10.05.2004.). Saeima norāda, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, ir pieļāvis iespēju, ka laulātajai ir vai varētu būt zināmi fakti par to, ka vīrietis nav vai nevar būt bērna bioloģiskais tēvs.

Saeima uzsver, ka likumdevējs nav noteicis bērna mātei tiesības apgalvot, ka bērna tēvs ir tikai faktiskais bērna tēvs. Sava viedokļa pamatošanai Saeima izmanto arī argumentu, ka „praksē atrodami gadījumi, kad bērna māte pati par to, kurš ir bērna bioloģiskais tēvs, nemaz nav pārliecināta. Tāpēc var izveidoties situācija, kad kāds no vīriešiem varētu būt vēlamāks viņai kā bērna tēvs nekā tas, kurš patiesībā ir bērna bioloģiskais tēvs. Pie tam vīrietim, kuram tiek apgalvots, ka viņš ir bērna tēvs, par šīm šaubām varbūt nekas nav zināms”. Izstrādājot šo normu, esot ņemts vērā, ka labprātīgai paternitātes atzīšanai arī citās valstīs, piemēram, Beļģijā un Francijā, likumā noteikti ierobežojumi.

5.2. Otrkārt, apstrīdētā norma esot gan bērna, gan ģimenes interesēs. Pieņemot šo normu, esot ievērots Satversmes 110. pantā noteiktais, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību, ģimeni, vecāku un bērnu tiesības.

Apstrīdētā norma neierobežojot iespējas uzņemties vecāku pienākumus, jo saskaņā ar Civillikuma 181. pantu bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem (saskarsmes tiesība). Katram vecākam ir pienākums un tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu. Šis noteikums piemērojams arī tad, ja bērns ir šķirts no viena vai no abiem vecākiem. Tāpat bērnam neesot liegtas aizgādības tiesības, kuras atbilstoši Civillikuma 177. pantam ietver vecāku tiesības un pienākumu rūpēties par bērnu. Neesot arī pamata uzskatīt, ka persona, kura vēlas labprātīgi atzīt paternitāti, nenodrošinās bērnu ar uzturlīdzekļiem.

Atbildes rakstā uzsvērts, ka apstrīdētās normas mērķis ir paternitāti noteikt tiesas ceļā, ja rodas strīds par to, kurš ir bērna bioloģiskais tēvs.

6. Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts (šobrīd – Bērnu un ģimenes lietu ministrija), atbildot uz Satversmes tiesas uzdotajiem jautājumiem, norāda, ka apstrīdētā norma neierobežo bērna intereses, jo gadījumos, kad bērna tēvs sastāv citā laulībā, bērnam saglabājas tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem (saskarsmes tiesība) un tiesības saņemt līdzekļus uzturam, jo šo bērna tiesību brīvprātīga nodrošināšana nav atkarīga no paternitātes noteikšanas.

Civillikuma 155. panta sestajā daļā ietvertā norma nodrošinot atbilstību Civillikuma 84. pantā noteiktajam, ka laulība rada vīram un sievai pienākumu būt savstarpēji uzticīgiem, kopā dzīvot, vienam par otru gādāt un kopīgi rūpēties par ģimenes labklājību, kā arī 85. pantā paredzētajam, ka domstarpību gadījumā laulātajiem jācenšas vienoties, bet strīda izšķiršanai laulātie var griezties tiesā.

Secinājumu daļa

7. Apstrīdētā norma noteic, ka bērna tēvs, kurš sastāv citā laulībā, pieteikumu paternitātes atzīšanai var iesniegt ar otra laulātā piekrišanu. Konvencijas 4. pants paredz, ka tad, ja valsts likumi paredz paternitātes brīvprātīgas atzīšanas procedūras, šāda paternitātes atzīšana nav pārsūdzama, nedz apstrīdama, izņemot gadījumus, kad persona, kas vēlas atzīt vai ir atzinusi bērnu, nav viņa bioloģiskais tēvs.

Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst minētajai Konvencijas normai, jānoskaidro:

- 1) vai Konvencijas 4. pants Latvijā ir spēkā pilnā apjomā;
- 2) vai otra laulātā „piekrišanas nedošana” Civillikuma 155. panta sestās daļas izpratnē ir tas pats, kas „pārsūdzēšana” vai „apstrīdēšana” Konvencijas 4. panta izpratnē.

7.1. Konvencijas 1. pants noteic, ka „katra Līgumslēdzēja Puse apņemas nodrošināt savu likumu atbilstību šīs Konvencijas normām”.

Konvencijas 14. pantā noteikts, ka ikvienai valstij, parakstot vai ratificējot šo Konvenciju, ir tiesības izdarīt atrunas par šīs Konvencijas 2. līdz 10. pantu.

Konvencija ir spēkā divdesmit vienā dalībvalstī, atrunas attiecībā uz 4. pantu izdarījušas četras valstis. Piemēram, Polijas tiesību aktos ir noteikts, ka paternitātes brīvprātīgas atzīšanas gadījumā ir nepieciešama bērna mātes, bērna likumiskā pārstāvja vai paša bērna piekrišana, ja viņš ir sasniedzis pilngadību. Atsaucoties uz šīm tiesību normām, Polija, saglabājot tiesības nepiemērot Konvencijas 4. pantu līdz 2006. gada 23. septembrim, ir izdarījusi atrunu attiecībā uz Konvenciju.

Latvija, ratificējot Konvenciju, atrunas nav izdarījusi, tātad ir apņēmusies pilnībā īstenot Konvencijā iekļautās normas.

7.2. Atbilstoši Eiropas Padomes sniegtajam skaidrojumam Konvencijas 4. pantā ir iekļauti termini „pārsūdzēt” un „apstrīdēt”, jo dažas valstis piemēro pārsūdzēšanas kārtību, citas – apstrīdēšanas kārtību, vēl citas valstis – gan vienu, gan otru.

No tā var secināt, ka Konvencijā minētā iebildumu celšana var izpausties jebkādā formā neatkarīgi no nacionālajos tiesību aktos lietotā termina. Tāpēc var piekrist Saeimas atbildes rakstā paustajam, ka laulātās piekrišanas nedošana ir paternitātes apstrīdēšana.

No Konvencijas 4. panta izriet, ka šajā normā paredzētais aizliegums attiecas uz iebildumiem, kas celti gan pirms paternitātes atzīšanas, gan arī pēc paternitātes atzīšanas. Uz to norāda teksts „vēlas atzīt vai ir atzinusi bērnu”. Tātad Konvencijas 4. pants aizliedz celt iebildumus, tas ir, pārsūdzēt vai apstrīdēt paternitātes brīvprātīgu atzīšanu gan pirms, gan pēc tam, kad šādā veidā ir noteikta bērna izcelšanās no tēva.

Tādējādi Civillikuma 155. panta sestajā daļā noteiktā otra laulātā piekrišana ir vērtējama kā „apstrīdēšana” Konvencijas 4. panta izpratnē.

8. Kā noteikts Konvencijā, iebildumus pret labprātīgu paternitātes atzīšanu var celt, respektīvi, paternitātes atzīšanu var apstrīdēt vienīgi tad, ja persona, kas vēlas atzīt vai ir atzinusi bērnu, nav viņa bioloģiskais tēvs. Eiropas Padome skaidrojumā par Konvencijas 4. pantu norāda, ka tajā nav noteiktas personas vai varas iestādes, kas var pārsūdzēt vai apstrīdēt labprātīgu paternitātes atzīšanu (*sk. Explanatory Report ..., Art. 4*). Šis jautājums ir atstāts nacionālā likumdevēja izšķiršanai. Tādējādi likumdevējam ir tiesības paredzēt gan apstrīdēšanas iespēju, nosakot attiecīgo personu loku, gan arī noteiktos gadījumos bērna interešu aizstāvības un nodrošināšanas nolūkā aizliegt personai apstrīdēt paternitāti. Likumdevējam jānovērtē, kurām personām šādas tiesības ir jāpiešķir un kurām šīs tiesības var tikt piešķirtas [*sk. „White Paper” On Principles Concerning the Establishment and Legal Consequences of Parentage, Committee of experts on Family Law (CJ-FA) of the Council of Europe, 15.01.2002., Part A: <http://www.coe.int/family/>*].

Civillikuma 155. panta pirmā daļa noteic, ka „paternitātes atzīšana notiek, bērna tēvam un mātei personiski iesniedzot kopīgu pieteikumu”. Tātad gadījumā, ja bērna māte nepiekrīt brīvprātīgai paternitātes atzīšanai, tā, atsakoties iesniegt šo kopīgo pieteikumu, arī var radīt šķēršļus brīvprātīgai paternitātes atzīšanai (apstrīdēt brīvprātīgo paternitātes atzīšanu).

Civillikuma 155. panta septītā daļa noteic, ka „paternitātes atzīšanai nepieciešama bērna piekrišana, ja viņš sasniedzis divpadsmit gadu vecumu”. Tātad arī divpadsmit gadu vecumu sasniedzis bērns var apstrīdēt paternitātes brīvprātīgu atzīšanu, nedodot tai savu piekrišanu.

Saskaņā ar Civillikuma 155. panta sesto daļu apstrīdēt paternitātes brīvprātīgu atzīšanu var arī bērna tēva laulātā.

Nevar piekrist Saeimas atbildes rakstā paustajam apgalvojumam, ka paternitāte ir pieņēmums par bērna izcelšanos no tēva, un tāpēc laulātā saskaņā

ar apstrīdēto normu var apstrīdēt paternitātes atzīšanu tikai pamatojoties uz to, ka otrs laulātais nav bērna bioloģiskais tēvs.

Paternitāte ir tēva tiesiskā attiecība ar bērnu (*sk. Juridisko terminu vārdnīcu – Rīga: Nordik, 1998, 192 .lpp.*). Tā nozīmē bērna un tēva attiecību sociālu un tiesisku atzīšanu. Nedrīkst jaukt tiesisko paternitāti ar bioloģisko paternitāti, kas ir medicīnisks jautājums. Tiesiskā paternitāte ir vērsta uz to, lai panāktu līdzsvaru starp „bioloģisko patiesību”, kas atspoguļo bioloģisko un ģenētisko paternitāti, un „sociālajām vecāku un bērnu attiecībām”, kuras attiecas uz personu, kas dzīvo kopā ar bērnu un rūpējas par to (*sk. „White Paper” ..., Part A*). Uzskatāms piemērs būtu paternitātes noteikšana gadījumos, kad medicīniskai apaugļošanai izmantota donora dzimumšūna.

Tā kā Civillikums neparedz iemeslus, gadījumus vai apstākļus, kad 155. pantā minētās personas var nepiekrīst paternitātes brīvprātīgai atzīšanai, **gan bērna māte, gan bērna tēva laulātā, gan pats bērns, ja tas sasniedz divpadsmit gadu vecumu, var nepiekrīst paternitātes atzīšanai jebkādu iemeslu dēļ.** Tādējādi likuma norma dod iespēju radīt šķēršļus paternitātes brīvprātīgai atzīšanai (apstrīdēt paternitātes brīvprātīgu atzīšanu), ja apstrīdētājs uzskata, ka persona, kas vēlas atzīt bērnu, nav bērna bioloģiskais tēvs, kā arī citos gadījumos.

9. No likumprojekta „Grozījumi Civillikumā” anotācijas izriet, ka, sagatavojot likumprojektu, nav ņemtas vērā Konvencijas normas, jo „likumprojekts izstrādāts atbilstoši Latvijai saistošo starptautisko līgumu (Eiropas Konvencijas par nolēmumu atzīšanu un izpildi par bērna aizbildnību un bērna aizbildnības atjaunošanu, Hāgas Konvencijas par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem, ANO Konvencijas par bērnu tiesību piemērošanu) prasībām.

Nav pamatots arī Saeimas arguments par apstrīdētās normas atbilstību Konvencijai, atsaucoties uz citu valstu, proti, Beļģijas un Francijas likumiem, kuros esot noteikti ierobežojumi brīvprātīgai paternitātes atzīšanai. Ne Beļģijā,

ne Francijā nav spēkā Konvencija par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā.

10. Satversmes 110. panta pirmais teikums noteic: „Valsts aizsargā un atbalsta laulību, ģimeni, vecāku un bērnu tiesības.”

Tajā lakoniski formulēts, ko valsts aizsargā, taču nav konkretizēti veidi, kā šī aizsardzība var tikt īstenota. Interpretējot Satversmes 110. panta pirmajā daļā ietvertās pamattiesības, vienlaikus jāņem vērā starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertās normas un to piemērošanas prakse.

11. Satversmes 110. pants paredz bērna tiesību aizsardzību. ANO Konvencijas par bērna tiesībām 3. panta pirmā daļa noteic bērna interešu prioritāti. Satversmē paredzētais valsts pienākums aizsargāt bērnu tiesības ir precizēts Bērnu tiesību aizsardzības likumā, kura 6. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras. Un šā paša panta otrā daļa papildina, ka „visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kas nodarbojas ar bērna aprūpi, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna intereses”.

No minētā izriet princips, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērniem prioritāras ir bērna tiesības un intereses. Tas nozīmē, ka ne vien tiesai un citām institūcijām savi lēmumi jāpieņem, pamatojoties uz to, kas ir bērna interesēs, bet arī likumdevējam jāievēro, lai pieņemtie vai grozītie normatīvie akti aizsargātu bērnu intereses iespējami labākajā veidā.

12. Civillikums paredz, ka paternitāti var noteikt: pamatojoties uz pieņēmumu, paternitātes brīvprātīgu atzīšanu vai tās noteikšanu tiesas ceļā.

Civillikuma 157. pants noteic, kādos gadījumos paternitāti nosaka tiesa, piemēram, ja laulātā nepiekrīt paternitātes brīvprātīgai atzīšanai, savukārt 158. pantā minētās personas var iesniegt prasību tiesā, lai tā nosaka paternitāti.

Lietas, kas saistītas ar bērna tiesību vai interešu nodrošināšanu tiesā, tostarp lietas par bērna izcelšanās noteikšanu, pamatojoties uz Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20. panta ceturto daļu, skatāmas ārpus kārtas. Pēc Tieslietu ministrijas „Statistikas pārskata par civillietu izskatīšanas ilgumu” datiem, 2003. gadā pirmās instances tiesās lietas par bērna izcelšanās noteikšanu vidēji tiek izskatītas 4,8 mēnešu laikā.

Saeima savā atbildes rakstā norāda, ka paternitātes noteikšana tiesā neesot pārāk ilgstoša un tāpēc neradot kaitējumu bērna interesēm. Savukārt brīvprātīga paternitātes atzīšana var notikt, reģistrējot bērna dzimšanu, pēc bērna dzimšanas reģistrācijas vai pat pirms bērna dzimšanas. Tātad gadījumā, ja brīvprātīgai paternitātes atzīšanai netiek radīti šķēršļi, var nodrošināt, ka jau tad, kad tiek reģistrēta bērna dzimšana, viņam ir noteikti abi vecāki.

2002. gadā izstrādātajā Eiropas Padomes Ģimenes tiesību ekspertu komitejas „Baltajā grāmatā” par principiem attiecībā uz paternitātes nodibināšanu un tās tiesiskajām sekām ir uzsvērts, ka bērna interesēs nepārprotami ir, pirmkārt, noteikt paternitāti ar dzimšanas brīdi, otrkārt, piešķirt tai stabilitāti uz turpmāko laiku (*sk. „White Paper” ..., Part A*).

Pamatots ir Saeimas atbildes rakstā paustais viedoklis, ka apstrīdētā norma neierobežo iespēju bērna tēvam uzņemties vecāku pienākumus „*de facto*”, tas ir, rūpēties par bērnu un tā aizsardzību, uzturēt personiskās attiecības utt. Tomēr vecāku pienākumi nav vienīgās tiesiskās sekas, kas rodas līdz ar paternitātes noteikšanu. ANO Konvencijas par bērna tiesībām 7. pants noteic, ka bērnam kopš piedzimšanas brīža ir tiesības iegūt uzvārdu. Kamēr nav noteikta paternitāte, bērns nevar iegūt sava tēva uzvārdu, pat ja vecāki to vēlas.

Tātad līdz brīdim, kad tiek noteikta paternitāte, bērnam tiek liegtas dažādas tiesības un tas ir pretrunā ar viņa interesēm. Paternitātes noteikšana tiesas ceļā, kā liecina prakse, var ilgt vairākus mēnešus. Tātad, kaut arī bērna

tēvs vēlas brīvprātīgi atzīt paternitāti, četrus mēnešus vai pat ilgāk bērnam dokumentos ir norādīta tikai māte. Turklāt var piekrist Valsts cilvēktiesību biroja norādei, ka apstrīdētā norma var mazināt tēva vēlmi labprātīgi atzīt paternitāti. Tādējādi var palielināties tādu bērnu skaits, kuriem nav noteikts tēvs. Un tas var liegt bērnam dažādas tiesības un būt pretrunā ar viņa interesēm.

Tādējādi līdz brīdim, kad tiek noteikta paternitāte, bērna tiesības ir ierobežotas.

13. Saeima savā atbildes rakstā norāda, ka Civillikuma 155. panta sestajā daļā ietvertā norma aizstāv gan bērna, gan ģimenes intereses. No šā apgalvojuma varētu secināt pretējo: ja ievērotu Konvencijā noteikto aizliegumu apstrīdēt vai pārsūdzēt paternitātes brīvprātīgu noteikšanu, t.i., tēvs varētu atzīt paternitāti bez otra laulātā piekrišanas, tad tiktu uzskatīts, ka valsts neaizsargā laulību un izveidoto ģimeni.

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pants paredz, ka „ikvienam ir tiesības uz savu privāto un ģimenes dzīvi”. Panta otrā daļa noteic: „Valsts institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas paredzēti likumā un ir nepieciešami [...], lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.” Tātad, ja norma, kas atļauj citā laulībā esošam bērna tēvam brīvprātīgi un bez laulātās piekrišanas atzīt paternitāti, tiek uzskatīta par traucēkli baudīt tiesības uz ģimenes dzīvi, jānoskaidro, vai šāds ierobežojums ir attaisnojams un, proti, vai tas ir:

- paredzēts likumā;
- nepieciešams, lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.

13.1. Kā jau iepriekš norādīts, aizliegums pārsūdzēt vai apstrīdēt paternitātes brīvprātīgu atzīšanu ir noteikts Konvencijā par to bērnu tiesisko stāvokli, kuri nav dzimuši laulībā. Latvija bez atrunas ir ratificējusi Konvenciju un tādējādi uzņēmusies ievērot tajā paredzētās normas un principus, arī Konvencijas 4. pantā noteikto.

13.2. Brīvprātīgas paternitātes atzīšanas veicināšana (attiecīgi – paternitātes atzīšanas apstrīdēšanas vai pārsūdzēšanas iespēju samazināšana) ir saskaņā ar bērna tiesībām un brīvībām un sekmē bērna interešu aizstāvību, jo uzlabo ārļaulībā dzimušo bērnu stāvokli un izlīdzina ārļaulībā dzimušo bērnu tiesisko statusu un to bērnu tiesisko statusu, kuri ir dzimuši laulībā. Aizliegums apstrīdēt paternitātes brīvprātīgu atzīšanu ir nepieciešams, lai aizstāvētu bērna tiesības.

Tādējādi, nosakot aizliegumu apstrīdēt vai pārsūdzēt paternitātes brīvprātīgu atzīšanu, tiesības uz ģimenes dzīvi var tikt aizskartas. Savukārt šis aizskārums ir pieļaujams, ja atbilst Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta otrajai daļai.

14. Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas sniegto interpretāciju Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantam attiecībā uz paternitātes noteikšanu „ģimenes dzīves respektēšana, pirmkārt, nozīmē nacionālajos tiesību aktos ietvertus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, kas nodrošina bērna integrāciju viņa ģimenē jau kopš dzimšanas brīža” (*ECT sprieduma lietā „Marckx v. Belgium” 31. §; lietā „Johnston v. Ireland” 112. §*).

Tomēr jēdziens „ģimenes dzīve” Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta nozīmē neattiecas tikai un vienīgi uz ģimeni, kas balstīta uz laulību. Jēdziens „ģimene” šajā normā nav saistīts vienīgi ar attiecībām, kas balstītas uz laulībām, tas var ietvert arī citas *de facto* „ģimenes” saites, gadījumos, kad puses dzīvo kopā ārpus laulības (*sk. ECT sprieduma lietā „Keegan v. Ireland” 44. §*). Civillikuma 214. pantā ir noteikts, ka „pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā”, taču Eiropas Cilvēktiesību tiesa jēdzienu „ģimenes dzīve” interpretē plašāk, uzsverot, ka konkrēto attiecību atbilstību „ģimenes dzīvei” var būtiski ietekmēt daudzi faktori, proti: vai pāris dzīvo kopā, attiecību ilgums, vai abas puses ir uzticīgas viena otram, vai ir kopīgi bērni utt. (*sk. ECT*

sprieduma lietā „X, Y and Z v. The United Kingdom” 36. §; lietā „Kroon and Others v. The Netherlands” 30. §).

Interpretējot jēdzienu „ģimenes dzīve”, Eiropas Cilvēktiesību tiesa norāda, ka bioloģiskā un sociālā realitāte (*biological and social reality*) ir prioritāra salīdzinājumā ar likumisko pieņēmumu (*legal presumption*) (*sk. ECT sprieduma lietā „Kroon and Others v. The Netherlands” 40. §).*

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pants ģimenes neiedala „likumīgajās” (“legitimate”) un „nelikumīgajās” (“illegitimate”) ģimenēs (*sk. ECT sprieduma lietā „Marckx v. Belgium” 31. §).* Šāds iedalījums būtu pretrunā ar vārdiem „ikvienam ir tiesības”. Eiropas Cilvēktiesību tiesa, atsaucoties uz Eiropas Padomes Ministru komitejas 1970. gada 15. maija Rezolūciju (70) 15 [*Resolution (70) 15 of 15 May 1970 on the social protection of unmarried mothers and their children, para. I-10, para. II-5, ect.*], norāda, ka neprecētu māti kopā ar viņas bērnu ir jāuzskata par ģimeni tāpat kā pārējās ģimenes (*sk. ECT sprieduma lietā „Marckx v. Belgium” 31. §).*

Tādējādi valstij ir jāaizsargā ikviena ģimene.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzīmējusi, ka gadījumā, kad saskaņā ar Konvencijas 8. pantu tiek izvērtētas vecāku un bērna tiesības, būtiskākais apsvērums ir bērna tiesības. Ja nepieciešams izsvērt intereses, bērna intereses ir prioritāras (*sk. ECT sprieduma lietā „Yousef v. The Netherlands” 73. §).*

Tas, ka vīrietis ir ārlaulībā dzimuša bērna tēvs, protams, atsevišķos gadījumos var ietekmēt viņa uz laulību balstītās ģimenes materiālos apstākļus un arī ģimenes locekļu mantiskās tiesības. Tāpēc ir svarīgi, lai ģimenes locekļi uzzinātu par paternitātes atzīšanu. Taču to ir iespējams panākt ar bērna tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, nosakot, ka par paternitātes brīvprātīgu atzīšanu ir jāinformē otrs laulātais.

Tāpat ir svarīgi, lai noteiktam to ieinteresēto personu lokam, kuru tiesības varētu tikt aizskartas, būtu paredzētas tiesības apstrīdēt brīvprātīgo paternitātes atzīšanu, zinot, ka vīrietis nav bērna bioloģiskais tēvs. Ja vīrietim ir

bērni arī laulībā, viņu aizsardzība nedrīkst atšķirties no ārī laulībā dzimušu bērnu aizsardzības. Gan laulībā dzimušajiem bērniem, gan tiem, kuri nav dzimuši laulībā, ir vienādas tiesības zināt savu tēvu, saņemt no viņa gan finansiālu, gan cita veida atbalstu. Pretējā gadījumā bērni, kas nav dzimuši laulībā, tiktu diskriminēti.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprida:

Atzīt Civillikuma 155. panta sesto daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā 4. pantam un spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Endziņš